

str. 27. — Na to se po večini opira pričujoča ideja, ki je v prvi vrsti namenjena estetskemu užitku in je kot taka dosegla svoj namen. Slog, ki že v starosrbski redakciji živo spominja na biblijo s svojo slikovitostjo in notranjo ritmiko, je prirediteljica ugladila, izpolnila vse vrzeli in «podvrgla rečenice nepisanim, a ipak strogim zakonima jezične melodike i blagoglasja» (str. 8). Posrečilo se ji je v polni meri, kar je njej in knjigi v čast.

Tekstu je pridejan dodatek, v katerem učena profesorica (pa zato prav nič suhoparna), razlaga smisel in zgodovino romana. Oprema knjige je zelo lepa, preprosta in razkošna obenem in bi se v tem tudi slovenski izdajatelji mogli marsičesa naučiti.

M. Pretnar.

Kronika.

Masaryk o nalogah univerz in inteligence. Na prvi skupščini češkoslovaških vseučiliških profesorjev, ki se je vršila letos sredi maja v Pragi in katere sta se kot odposlanca ljubljanske univerze udeležila tudi rektor prof. dr. Gregor Krek in prof. dr. Zdenko Frankenbergger, je Masaryk na pozdrav predsednika zborovanja odgovoril s sledečim govorom:

«Hvala Vam, gospod predsednik, za Vaše prijateljske besede; če pa naj ne bo ta moja hvala in moja navzočnost na zborovanju gola formalnost, mi dovolite nekoliko besed. Po Vašem programu boste govorili o reformi visokih šol, o zblizanju vseučilišča in naroda, o mednarodnem pomenu visokošolskega študija in o zelo važnem dijaškem vprašanju. Po pravici boste obravnavali tudi vprašanja, ki zadevajo Vaš stan, posebno docente, vprašanje, ki ga je v naših razmerah treba rešiti. Razume se samo po sebi, da tudi sam premišljam o teh vprašanjih s stališča države.

Vaše zborovanje je viden dokaz, kako se je naše visoko šolstvo razvilo. Spominjam se, kako sem takoj, ko se je osnovala naša prva univerza, čutil potrebo druge; danes imamo tri in poleg tega še ostale visoke šole. Šole torej imamo — sedaj treba le, da bi bile res visoke, na višku znanosti, izobrazbe in vzgoje.

Znanost je svojo popolnost in moč dosegla s specializacijo; v specializaciji moramo iti naprej. Toda človek že po naravi ne stremi samo po spoznanju posameznih delov sveta, ampak tudi po spoznanju celote sveta in življenja. Zato je poleg strokovnjaštva vedno živelo hrepenenje po splošni izomikanosti in filozofiji. Človeku učenost in množina znanja ni dovolj, on stremi — kar je program moderne dobe v vseh duševnih strokah — po resnici. On hoče imeti odgovor na življenska vprašanja in razmišlja o smislu življenja in sveta.

Visoka šola mora dajati potrebno znanje, ona mora učiti. Poleg tega pa mora svojo mladino učiti samostojno raziskovati in jo — hočeš nočeš — tudi vzgajati; vsak profesor je vzgojitelj, dasi tega mogoče ne ve ali mu ne gre za to. On je mladini vzor s svojo besedo, metodo in delom.

Že pred vojsko se je po vsem svetu mnogo razmišljalo o reformi visokih šol, ki nujno predpostavlja reformo srednjih in nižjih. Vojska in revolucija sta stremljenje po koreniti šolski reformi ojačili. Reforma šol pa je najprej v reformi učiteljstva. Vzgojati mlade — so besede nekega naučnega ministra — ni težko; težja je vzgoja starejših. Potrebno je, da vsak učitelj, posebno pa na visokih šolah, obseg in globino te zaželjene nove reformacije premisli in v sebi preživi. Češki visokošolski profesor ima tukaj marsikaj dopolniti in — dovolite mi to besedo — tudi kaj popraviti.

Republika in demokracija sta nam prinesli svobodo in s tem svobodno šolo in svobodno učiteljstvo. To je ogromna, še ne ocenjena in še ne popolnoma razumljiva pridobitev. Od svobodne šole pričakujem za razvoj naroda mnogo; učitelju in učencu na naših šolah ni treba več sklanjati svoje duše pred nikomer, kakor se je včasih godilo.

V reformnih zahtevah se sedaj povdarja želja, naj bi se visoke šole približale narodu. Zahtevajo se ljudske univerze, zopet in zopet se zahteva univerzitetna ekstenza in podobne reči. Tudi zahteva visokošolske izobrazbe ljudskega učiteljstva sodi sem. To je brez dvoma dokaz splošnega duševnega glada. Kar se je doslej storilo v tej smeri, se mi zdi samo poizkus in prehod h končni rešitvi. Visoke šole se ne morejo in ne smejo odreči znanstveni preciznosti in strokovnjaštvu, popularizacija znanosti ne sme voditi v površnost, izobraženiško sladkosnednost in nevarno polizobraženost, toda — naloga je postavljena in visoke šole se morajo z njo resno baviti. Ni dvoma, da dajejo vse naše šole mnogo nepotrebne in da bi se z boljšo metodo poučevanja dalo podati več in boljše. Dotaknili ste se, gospod predsednik, tudi vprašanja nivelizacije izobrazbe. To je v resnici težaven problem našega časa vsepovsod; sam se moram z njim večkrat pečati in delati praktične sklepe. Bridko občutim, da nimamo točnejših pravil za napredovanje uradnikov z višjo šolsko izobrazbo v primeri z uradniki z nižjo. Šolsko in uradno izpričevalo še ni vedno samo po sebi zadostno merilo za sposobnost in porabnost; poleg šole se uveljavlja tudi življenska izkušnja in samoizobrazba. Aristokracija izobrazbe in učenja je socialno najmanj upravičena. Soglašam sicer s Platonom, toda Platon si je na vladi želel modre ljudi in ne pedante.

Vojna in revolucija sta uveljavili demokracijo z načelom majoritete in parlamentarnim režimom. Razširitev in veljava splošne glasovalne pravice rodi nujno težave, s katerimi se demokratični režim povsod bori. Večina sama po sebi še ni nikak porok za pravilnost, resnico in pravico; boj političnih strank krepi strankarstvo, stranke pa v državne urade in parlament ne pošiljajo vedno svojih najboljših ljudi. Administrativna in politična sposobnost in praksa nimata v volitvah dovolj jamstva, in zato je ravno v demokraciji postavljen veliki problem vodstva: kako izobraziti politične voditelje in jim omogočiti vodstva. Monarhije takih težav niso poznale.

Ta problem zadeva visoke šole v najvišji meri; dijaki in profesorji so volilci, vojaki, dijaki so bodoči učitelji in uradniki, profesorji so poslanci in višji uradniki. Že zaradi tega je izdatno sodelovanje pri rešitvi socialnih in političnih problemov naloga visokih šol. To ne pomeni udeležbe pri vsaki politični akciji v strankah in parlamentu, ampak predvsem nalogo, da naj visoke šole podajajo ono znanje in izobrazbo, ki sta potrebna za politiko, ki naj bo v pravem pomenu besede kulturna. Pravi politični voditelj naroda ni le poslanec, minister ali prezident, večkrat vodijo narode bolj in boljše nevidni, ali celo že ne več živeči voditelji. Visoka šola je predvsem poklicana, da vsaj teoretično vodi znanstveno politiko, da se bodo učitelji in dijaki izmotali iz neplodnih abstraktnih gesel, iz vrveža strank in strančic, ki le prerade pozabijo na narodno in državno celoto.

Vojna in revolucija sta poleg dobrih posledic prinesli ravno tako tudi slabe; njim se morajo upreti visoke šole in šole sploh, učitelji in učenci. Vsem nam je treba energičnejše in uspešnejše delavnosti in vestnosti. Znanost je delo, visoka šola ima torej danes vzvišeno nalogo, da s svojo delavnostjo daje zgled in da z njo vodi.

Visoke šole in šole sploh se morajo zavedati, da rešitev samo materialnih vprašanj še ni dovolj. Ne pravim, da gmotna vprašanja niso važna; naravnost zelo važna so. Vsak delavec je vreden svojega plačila. Toda enako važna so za posameznika in narode duševna vprašanja.

Visoke šole ne smejo gojiti enostranskega intelektualizma, sicer bodo postale duševne kasarne. Inteligenca ni samo v množini znanja; vprašanja umetnosti, vere, nravnosti, izobrazbe niso nič manj važna. Stari politični režim in kapitalizem sta s podpiranjem enostranskega intelektualizma privedla v ono površnost, iz katere se je rodila vojska. Zato mora socializem, kot nasprotnik kapitalizma, in vsa reforma baš v tej stvari kreniti na popolnoma nova pota.

Zelo pogosto, posebno od strani inteligence, se poudarja potreba organizacije. Da, organizacije je treba, in v vseh strokah; treba je tudi organizacije celote. Toda ne pozabimo, da organizacija sama prav lahko postane mehanična in materialistična. Poleg organizacije treba tudi ustvarjanja; vsak posameznik mora na svojem polju množiti fundus instructus in se truditi, da ustvarja novo in boljše.

Zato se tudi ne strinjam z ono inteligenco, ki tako često kliče po «politiki močne roke». Sama politika nas sploh ne bo rešila; potrebno je, da vsak misleč poedinec, posebno pa visokošolski inteligent, v sebi najde in ima duševni centrum, ki mu je v kaotičnem vrtincu idej in idejic pravno stališče in izhodišče. Zunanja avtoriteta, pa bodi še tako spretna in organizirana, ne zadostuje. To nam je vendar vojska jasno dokazala. Samo zunanja avtoriteta, slepa poslušnost, nagrade in kazni, niso dovolj. Visokošolski izobraženec se mora truditi za priznanje duševne avtoritete; ta je v avtonomiji duha in kritičnega razuma; toda vsako znanstveno delo je znanstveno sodelovanje. To in baš to mora pravi inteligent razumeti; našel bo sebe, toda ne bo se izoliral, ne precenjeval in poviševal, ampak bo priznal delo vsakega posameznika in zavzel svoje mesto v harmonični celoti znanstvenega sistema. Znanost je v pravem smislu besede demokratična, ni aristokratična.

Veda in visoke šole so same po sebi in po svojem bistvu svetovne; izkušajo spoznati celoten svet in s svojim naukom in s svojo metodo bližajo posameznike in narode. Pošteno in vestno opazovanje in proučevanje istih predmetov narave in družbe, pravilne sodbe vodijo k soglasju in enoti vseh mislečih; moč znanosti tiči v dokazih in ne v nasilju. V vedi poudarjamo metodo; kdor si je osvojil znanstveno metodo v svoji stroki, se bo tudi v drugih slučajih trudil ravnati znanstveno. Znanstvena metoda označuje in veže izobražence.

Veda je mednarodna; s tem pa ni rečeno, da nima nekega narodnega značaja; kajti znanstvenik, raziskovalec ima kot člen kakega naroda svoje nraвне in narodne lastnosti. V metodi, v izberu predmetov itd. se v vsaki vedi kaže narodni značaj. Razen tega mora biti znanstvenik kot član svojega naroda glasnik in čuvaj narodnih idealov. Prava univerzalnost in mednarodnost izhaja iz organizacije zavedajočih se narodov. Narodna zavednost pa ni isto: vetna z narodno domišljavostjo in ekskluzivnostjo — prava znanost je skromna, človeška in vodi k človečanstvu.

Danes stojimo vsi pred problemi, ki sta nam jih postavili vojska in revolucija; kriza povojne dobe nalaga vsakemu mislečemu učitelju, posebno pa visokošolskemu, da razmišlja o usodi in nalogah našega naroda in naše države. Vašemu posvetovanju želim srečo v blagor znanosti, šolstva in republike.»